

САҢА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

2003 сыл
БАЛАҢАН
БЫЙЫН
23 КҮНӨ
ОҢУОРОНҢУК
№ 111 (9020)

БАЛАҢАН БЫА – УЛУУСКА ЫРААҢЫРДЫЫ БЫА

КОМИССИЯ БОЛТОҢОҕО

Улууска ырааһырды, кеҕэрдүү уонна тупсаран оноруу ыйынан биллэриллибит балаҥан быйа түмүктэнэр чугаһаата. Билигин бары нэһиликтэргэ үлэсэр балаһыаньа быйытынан ытылла тураллар. Маны бу дьаһалынан сибээстээн тэриллэбит комиссия кэрийэ ылдыан контуруоллуур. Ааспыт нэдиэлэҕэ комиссия Болтоҥо нэһиликтэргэ сырытта. Рэйдэ түмүгэр нэһиликтэннэ актыбын кытта мунньахтааттар. Ол туһунан комиссия председатели, улуус баһылыгын бастаы салбуйааччы Н.Н.Попов информация онордо.

Нэһилик түөлбэлэринэн хайдыһан, ырааһырды үлэлэрин сөптөөхтүк тэрийбит. Ол курдук, уулуссалар, социальнай объекттар тастара, урак кытыла ыраастар. Чөмөхтөмүт бөх тизлимитэ техника суоһунан (саамай) сүүрэр көлөлөрө, оҥуола тракторе алдыанан турар эбит) кыйтарбакка олоһор. Нэһилик дьаһалтатын хонтуоратын таһыгар турар пазматиннык кырааскаламмыт, кеҕэрдүү ыттар сир быһаанаммыт эрэри, үлэни саҕалахтарын эмэ техника суоҕа ахтыыр. Икки бырабыллыбыт дьээннэ көтүрүгэ диэн быһаарыллыбыт. Оттон итэҕэстэри билиэтээтэххэ: олбуор таһыгар баар улахан бөх, ол эбэтэр тутууттан хаалбыт тобох мастар, саһааннар ордуктара аналлаах мээстэлэрин булбакка таах сыталлар, күрүлэри, палисадниктары кырааскалаһын киһи хараҕар бы

рамыллар гына оҥоһуллубатах, бөһүөлүк санитарнай туругун тупсарыыга суоһу ноһуомун мунньар анал сир эмэ суох.

Болтоҥолор пилорамалара алдыанан үлэстээбэх туарар буолан, крыша фронтоһун, палисадниктары, күрүөнү-хаһааны саҕардыыга, тутууга улахан ыраакаттары көрсүбүттэр. Дьингэр, дьон оноруон-тутуус баҕата улахан.

Мунньаха комиссия дьон-сэргэ санаатын истэн, балаһыаньаны билсэн баран манньк түмүктэри онордо. Пилорама үлэстээбэх туара бэрт кыраттан, ону нэһилик баһылыга, эппиэттээх үлэһиттэр сайын дьаһанан үлэстиихтэрэ хаалбыт. Итиннэ нэһиликкэ билигин урукку курдук буолбатах, техника барыта кэриэтэ баһынай хаһаайыстыбаларга уонна чааһынайдарга баар. Оттон ону түмэн, бөһүөлүк туһугар үлэстэр эмэ табыллыбатах, ол баһылык өттүттэн тахсыбыт итэҕэс диэн билиэтэннэ. Эргэ хотон, гараж тастарыгар холхоз, совхоз саҕаттан сытар хаарбах техникалары таһыыга, киһи кыһыл илиитинэн үлэлиирэ, биллэн турар, кыйтарбат. Онон свалканы астары, хомуйуу, улахан бөҕү-саҕы тизийи-таһы баһынайдар техникаларынан тэриллэрэ ордуқ.

Болтоҥо нэһиликтэргэ 228 хаһаайыстыба баар, онтон биір сылга 100 солкуобай харчыны хомуйар

буоллаха 22800 солк. буола түһэр. Бу харчыны биір эмэ олбуру баһынайга биэрэн, бөх тоҕор свалканы ыраастааһынга, бөһүөлүк иһинээҕи улахан бөхтөрү таһыыга бизнестэ, өссө хас сыл аайы свалканы көрөр эбэһинэстистикэ дьин комиссия бэйэтин рекомендаһиятын онордо.

Комиссия рейдэтигэр тэрилтэлэри кэрийэн кэрдэ уонна тэрилтэлэр сүрдээҕин үчүгэйдик тэринэн олоһоллорун билиэтир. Холбура, уһууаан коллектива сайынн отонноһ, онтун туттаран, харчытынан мас кайыттаран, ампар туттубуттар уонна оҥо оһууур площадкатын онорбуттар. Бу коллектив урукку сылларга 140 араас отонноһ маһы аралан нэһиликтэннэ түгэтэн сэргэһитини таһаарыттар. Оттон быйыл уһууаанна мээстэтигэр келэн, саҕа тэлгэлэригэр кеҕэрдүү күүскэ ыттарга быһаанннылар.

Врачебнай пуун, оҥуола, хонтуора территорияларын барытын хомуйан, бөхтөрүн тизийэн, аны кеҕэрдүү ыттарга быһааннны олоһоллор.

Онон, болтоҥолор ырааһырды ыйыгар сүрдээҕин дьаһанан, бэйэлэрин кыахтарын иһинэн оҥостон, тупсарынан олоһоллор. Нэһиликтэннэ түмсүүлээҕин, бары биір санаага кэлэн, үлэлиилэрин комиссия эттэ, оттон сиппэтэх-холлотор итэҕэстэри хаалбыт күннэргэ туоретарга оорудахтаата.

Светлана БОРИСОВА.

СУРУТАРГА ТИЭТЭЙИҢ

Аныгы сайдыылаах үйэ — информация үйэ. Билигин киһи хаһыата, телекөһө, телефона, радиота суох сатамат. Аны сонунун оһойбокко бириэмэлэргэ тийэрэ наада.

Улуустут хаһыата "Саҥа олох" сурутааччылар лонга хойууан кэлэрин туһунан мадэһитин этэллэр, кэмигэр тизирдэргэ туруорсаллар. Бу ордуқ билигин, РФ Госдуйатыгар уонна Россия Президентин быһ-баҕдарга буолаары турдаһтарына улахан оруоллаах.

Аһууааччыларбыт кэрдэлүүлэрин үчүгүтээн "Саҥа олох" редакционнай-издательскай холбоһуқ 2004 сыл бастаы аһаарыгар сурутууну, мээстэргэ тизирдирин бэйэтэ илэр. Чурапчы сэлэһинээтигэр хаһыалы редакцияга кэлэн сурутулар. Нэһиликтэргэ сурутууну дугаһаардаһыт дьоннор ытыктаһа, аһууааччылар тизирдирдэргэ. Санаатын туһунан рекламаны кэлэр нүмэрдэргэ аһыт.

Билигин кэмигэр сурутууну, тизирдэн бириэмэ маһтиһилибит.

"Саҥа олох" РИХ.

◆ Аһааччы этки киллэрэр

МАНЫ БОЛҔОМТОҕО ЫПЫАХХА

Улууска киһи сэлэһиннээҕи, бөһүөлүктэри тутуу, тупсаран оноруу тохтоло суох ытыллар, эрби, сүгэ тыһа намыраабат, ол олохтут сайдыытын биір туһутунан буолар. Маныаха улуус дьаһалтата улахан үлэни ыттар. Бу дьыл балаҥан быйы СР вице-президе А.Акимов быһаччы көрүлээһининэн нэһиликтэннэ элээх пууннары ырааһырды, кеҕэрдүү ыйынан биллэрэн, өрө тардыны баһаччы тахсан эрэр. Бөһүөлүктэригэр тупсаҕай оҥоһуулаах, олоһорго, үлэлииргэ табыгастаах буолалларыгар хас биірдии олохтоох кыһанара — киһи ытык эбэһиннэ. Ырааһырды ыйынан сибээстээн мин маныаха бэйэм кэтээн көрүүлэрбин, этиилэрбин, сорох сирин сэмэлээһиннэрбин суруйарга саныннам.

ОДОН-ДОДОН ДЫЭЛЭР

Хайа баҕарар нэһиликтэннэ элээх пуунга бөһүөлүгү тутуу быраабылалардаах. Саҥа тутуулар дьэ ангар эркинэ хайаан да уулусса көнө линиятыгар тахсыахтаах уонна ол өттө сибээһи, мас олоһуулар тупсаҕай, кыраһаабай оҥоһуулаах эрэһингэ палисадниктаах буолуохтаах. Оттон уһаайба атын уулуссага тахсар өртө калиткалаах, өрөталаах, киллэчи халтаһын, ыһаалбаан эбэтэр хаһаайын кыаһыттан көрөн бүтэйдээх буолуохтаах. Олорор дьэһэттэн ураты атын хаһаайыстыбаннай тутуу истизингэ уулусса линиятыгар тахсара, бөһүөлүк көстүүтүн буюту гыһарынан, көнүлүннэ суохтаах. Манньк ирдэбили дьэ туттаһчыга олохтоох дьаһалта уһаайбаны быһан биэрэр специалистара туруоруохтаахтар. Дьон итини билбэт буолан уонна ирдэбил суоһуттан дьэһэлэрин уһаайба уулусса диэки кытылыгар буолбакка, ханна сөбүлээбит сирдэригэр туталлар. Уһаайба уулуссага тахсар өттө иһнэри эбэтэр намыһах буоллаһына көһөрөн буор кутулуохтаах эбэтэр аһаалаат сааа үрдүгэр түһүөктээх. Оттон Чурапчы сэлэһиннээтигэр, бөһүөлүктэргэ бу быраабыла букатын туһулуубат. Аны дьэһэлэрин иһирдэ тутан баран, уулусса диэки өттүн бүтэйдии олбуордаһабытара киһи хараһын үрдүбэт.

УУЛУССА УҢАЙБА БУОЛБАТАХ

Бу — общественнай, госуларстееһинэй мээстэ. Манна ким да чааһынай тутууну, маһы, саһааны, бөҕү-саҕы тутара көнүлэммэт. Манньк сүрдээх боһоһуу эйдеһиү ыл уһа

кэлэн олоһор. Ыаллар олбуордарын таһыгар, уулуссага саһааннарын чөмөкүүлэр. 2-3 куб м эрэ буолбатах, сороһор 30-40-ча куб м саһааны үс, түөрт эрэһингэн күрүө устатын тухары кэһипиртэллэр. Үрдүк олбуор, хас эмэ эрээт саһаан кэһингэр сасыт дьэ түнүгүн үөлэ өртө эрэ көһөрө кэрэхсэһиэт, бу бөһүөлүк көстүүтүн тупсарбат.

ЭРГЭ, АЛДЫАММЫТ ТЕХНИКА

Сорох ыаллар уһаайбаларын таһыгар араас элбэх техника быраһыллан(ууруллан дуу) сытарын харахтаах барыта көрөрө буолуо. Манна тух-туох суоһай, күн талбыта барыта баар: алдыаммыт трактордар, урускаламмыт, сүйдэммит массыналар дьардыамалара, көһүөлэлэр, сис-тэрэ, прицептэр сэмэһтэрэ, араамалара уо. д. а. — киһи аһаан сиппэт. Биір ыал таһыгар умай-быт автобус турбута хас да сыл буолла. Көрүктэн сүөргү. Оттон биір дьэһэлэрин аты-лаан баран, атын сиргэ көспүт ыаллар күрүлэ-рин таһыгар икки алдыаммыт грузовой массына-на күөдэл буолан тураллар. Маны хомуйарга саҥа хаһаайын, биллэн турар, кыһанна суоҕа. Манньк холбоһуу элбэҕи аһааһаха сөл. Бу киһи сэлэһиннээҕэ эрэ буолбатах, нэһиликтэргэ биір онуқ, гаражтар тастарын этэ да барбаһын. Эргэ техника хомуйуула илигинэ хайа да бөһүөлүккэ тупсаҕай көстүү кыаллыа суоҕа.

БЭЙДИЭ СЫЛДЫА ЫТТАР

Сыл аайы бэйдиэ сылдыар ыттары өлөрөргө уураах бөҕө тахсар. Ол эрэри ыттарбыт өссө элбээн иһэллэр. Дьон ыты бараэдэктээхтик иһтэллэрин ким да боллот. Оттон биһизгэ ыты иһити, көрүү быстар мөлхтөх. Сорох ыаллар икки, үс ыты туталлар, ыттарын аһалпаттар, эгэ бааһыахтара дуо. Онон аһчык ыттар бөйдиэ ба-раллар, элбэх буолан мустан, араас саба түһүүлэри онороллор. Суөһүнү, борооскуну, убаһаны өлөрбүт түбэлтэлэрэ элбэх. Ыты өлөрүүгэ аһаммыт тэрилтэлэр уураах толорулу-уун хаһыат көһүө нэһиликтэннэ элээх оһуоттукта-рын наада. Ыаллары кэрийэ сылдыан, ыттарын сымалга туталлары ыстырааптаан, сэрэтэн үлэ ытыллара буоллар. Биір ыал биір ыттан орду-гу тутарын бобуохха уонна тыһы ыттаах ыаллары ветеринарнай управление хонтуруолга ылан, ыт оһоллорун батараарга ороһуохха баара. Кыайан түгэттиллибэххэ хаалбыт ыт оһолоро үксүн бөй-диэ бараллар.

НОҢУОМ ТУҢУНАН

Ноһуом — олус сыаналаах органическай уоһуруду. Экология болпуростарынан сибээс-тээн, аан дойду үрдүнэн минеральнай, химическай уоһурудулартан аһаастанан, айылҕа биэрэр ыраас уоһурудуларыгар сыһы тэнүү буолан эрэр. Онон ноһуом суолтата үрдээн иһэр. Оттон биһизгэ, Саха сирин тыатын сиригэр, ноһуом олус элбэх буолан, сыаналамат. Ноһуому бөх-сөх,мөһэй курдук көрүү баар.

Быһыр сахалар ноһуому киһигиһик туһаммат-тар этэ. Ол эрэри, кыстык кэһингиттэн хотон сы-беһын тоһута аһыан ылан, чөмөкүүлэрэ тиз-гэнтэн тизинчэ, дьалты сиргэ тоһоллор, сорох-тор уматан кэһиһэллэр. Оттон балбааһы кыһынары биіри да ордорбокко тизийэн ылан аппаҕа-дыалпаҕа сүөһүүлэрэ. Иннэ гынан кыс-тык хотон таһа куруутун ыраас буолара. Оттон билигин хайдаһый? Суөһүлээх ыаллар ноһуом-нарын ситэ харайбат буоллулар. Хотон сыбарын саас ыал үксэ курулаабат, сайыннары турар, күһүн биірде ыһаал-тиэтэл бөһөнөн турута ты-тан, хотон таһыгар быраһаллар. Сорох суөһүлээх ыаллар балбаахтарын свалкаҕа, ходоһаҕа, баһынаҕа тизибэххэ, олбуордарын иһигэр чөмөкүүр буоллулар. Оттон сорохтор өссө олбу-ор таһыгар хас эмэ сыллааһы саахтарын чөмөкүүр буоллулар. Ону киһилэр өр сытыаран суруоттарыгар хара буор онгостоллор үһү. Бу быһыыны хайа да өттүттэн көрбүт иһин хайбаһы-ан сөбө суох. Биһиги бөһүөлүк иһинээҕи сал-гыммыт саах сыттааһын олохтоохтор бэйэбит, үөрөһөн хаалан, билбэһипит. Аны хотонтон ордон дьэһитин кытта сааһынан сыбыһыт. Мин би-ирде улуус хаһыатыгар "Хотоннору сааһынан сы-быһы тохотуһуу, культураһытын биір мутук үрдэтиһиһи" диэн суруйан турардаһкын. Били-гин сорох эдэр ыаллар хотоннорун сылаас дьэ курдук тутан баран, таһын цемэһинэн шукатур-каһыр буоллулар. Ол бөһүөлүк көстүүтүн тупса-рар.

Дьон балбааһы таспэт биір биричиһиннэлэ-рин ороскуотурбат туһа буолар. Оттон ноһуом, балбаах бөһүөлүк иһигэр сытан доруобуйага о-чолоох оһууну онорор. Сайынгы, күһүнгү күннэргэ ноһуомтан аһааһа пар буолан көтөр уонна тыһаан салгыммытын буютулуур. Күһүн салгын хойууаһына,аһааһа симиҕи кытта хол-боһон, киһи хараҕар бөрүкүтэ суохтук дьайар. Билигин матыһыйаал да, техника да дэлэгэй кэ-һиһэр хотон туһунан онорор кыаллыа этэ.

Онуоха, били дьэһэттэн хотону араары кудук куустээх аһаһаһа,аһаһаһа, бары өйбүт-сана-абыт үһүктэра наада. Харахытыгар онгортон көрүк саах сыбеҕа суох культурунай тутуулаах, ыраас, хотону, биір да балбааҕа, ноһуома суох уулуссалары, төһө эрэ ураты, үчүгэй көстүү буо-лар этэ.

АРААС БӨХ-САХ

Саҥа дьэһ туттааччылар халтаһынарын, бө-рөһинэлэрин олбуор тас өттүгэр тохото саһыыл-лар. Арыт уулуссага мастарын суораллар, эр-биһиллэр.Манньк бас-баттак тутуу таһса турар. Маны бобуохха уонна ол толорулуутун ирдэһ-хэ. Ирдэбил суох буоллаһына чааһынай киһи бөһүөлүк көстүүгэ хайдах буоларыгар бэрт сонно кыһаммат буолар эбит. Бөһүөлүктэргэ баһылык-тартан, специалистарыттан саҕалаан куустээх үлэ ытыллыахтаах.

КҮӨХ ОТ-МАС

Чурапчы улуһун киһи сэлэһиннээҕэ, бары бөһүөлүктэргэ тыһы солоһон уһаайба сирэ таһаарынан олоһоллор. Маныаха үгүстэрэ уһаайба иһинээҕи маһы харса-хаһыра суох быһыта сынһан, сир таһаарыналлар. Биір эмэ ордубут маһы харыстаабаттар. Чурачы иһэ үксэ тыа буолан, уулуссаларга онон-манан мастар син тыһаах ордон тураллар. Бу мастары харыс-тыааха баар этэ. Холбура, Партизанскай клад-бища, санэпиднадзор киһнэ, коммунальнай хаһаайыстыба уонна айылҕа харыстаһылын хо-митетын дьэһэлэрин икки ардыларыгар балаһа улахан бөлөх тыа тэлсиплэн бүтэригэр тийдэ. Маны тэрилтэлэргэ үлэлиир дьон көрөллөр, тэл-сэн аһаллар. Бу территорияны тупса олбуорда-ан, күөх зона оноруоһа баара. Уопсайынан са-лэһиннэ иһигэр онон-манан ордон турар, күөх бөлөх тыалары харайан, күрүлүүр буоллар оло-рор сирбит күөх буолуо этэ. Айылҕаны, сибээһи-ни таһыбыт диэн хоһоон бөҕө суруйабыт да, дьэһит таһыгар өлөн эрэр мастары өрүһүэргэ ыһыһыттыт. Оттон олоһор пууннары кеҕэрдүү үлэ үлэһтэн ытыллыбат.

"Ыал — тизиргэһиттэн" диэн саһаа муудары өс хоһоһо баар. Оттон бөһүөлүк иһэ — барыбыт тизиргэһит. Онон улуус хас биірдии олохтооһо ырааһырдыыга, кеҕэрдүүгэ, тупсаран оноруута хайаан да кыттыһар ытык истээһин умнуо суох-таах.

Гаврил ЕГОРОВ,
Чурапчы сөл.

Сегодня, когда в стратегии развития образования республики приоритетным направлением является обеспечение доступности, качества и эффективности образования, что способствует развитию личности ученика, его социальной защищенности и самосопределения в жизни. Принимая во внимание значимость культурно-образовательных и социально-экономических инициатив, одним из факторов качественного образования — это не только компетентные учителя, но и компетентные руководители школы и управления образования.

За последние десятилетия администрация улуса (главы А.А.Шадрин, И.Н.Аммосов), решая насущные социальные и экономические задачи развития, особое внимание уделяют будущему поколению, созданию условий для их роста и развития. Отсюда вытекает политика образования и деятельности улусного управления. Вот уже 3 года работает начальником улусного управления, молодой подающий надежды руководитель Сидоров Егор Семанович. Вообще образование улуса всегда было впереди, и молодому руководителю было не что опираться. Это — кадры, которые здесь работают не даром китайская мудрость гласит: "Если человек почувствовал ветер перемен, он должен строить не щит от ветра, ветреную мельницу".

Не заметить, что вокруг нас стал иной реальностью, невозможно. Несомненно лидером во всех новых начинаниях, в продвижении научно-исследовательской деятельности учащихся, учителей – заслуга начальника инновационного отдела Сибирякова Н.М. Им разработано немалое количество программ по развитию школ, детских учреждений улуса. Так на всю РС(Я)

НАШИ БУДНИ

славятся наши школы: Диринская агрошкола, улусная гимназия, Кытанакская художественно-эстетическая школа им. В.С.Яковлева- Далана, ЧРССШИ им.Д.П. Коркина, Сыланская средняя школа им. Г.П.Бешарина, детские сады, Сылан, Мындагай, Мугудай и многие другие. Инновационное движение, начатое в 1992 году, в нашем улусе ввело изменения не только в типы школ, но и в содержание образования, в повышении квалификации руководителей школ учителей и воспитателей.

Основательно работает воспитательный отдел (нач. И.Г.Винскурова), она чуткий и очень внимательный руководитель. Большую кропотливую работу специалисты отдела ведут по воспитанию здорового молодого поколения, реализуют программу "Саха республикасыгар үөрэхтөөһүн систематыгар 2002-2005 сылларга иитин үлэтин сайыннарым" по основным направлениям: "Эркээйи", "Чөл олох", "Дьун кэргэн", "Патриотической тыһыңа иитин" и т.д. Созданы 9 центров по оказанию помощи, поддержки и пропаганды по воспитанию детей научно-методические общества учащихся, 50 детских общественных организаций. Чтобы руководить таким масштабом работы нужны опыт, терпение.

Нельзя не отметить работу инспекторско- методического отдела. Вот уже 3 года образовательные школы показывают стабильность в успеваемости (от 99,5% до 99,6%, при качестве от 42% до 44,99%). Стабильность такой работы по повышению качества не только в %-ном отношении, но и по содержанию. Повысилась межкурсовая подготовка учителей на местах, заместителей директоров по учебной работе, освоение ими педагогических, информационных технологий, участие в экспериментах. Специалисты отдела придерживаются записеди "Тот никуда не приведет, кто сам не ведет, куда идет". Хорошо начала работу Мирбабаева А.Е. Так нужно подчеркнуть работу с претендентами на медали, в этом учебном году 3 золотых (ЧУГ, ЧРССШИ) и 14 серебряных (ЧУГ, ЧРССШИ, Кытанак, Алагар, Хадар) это показатель, наверное за всю историю образования по медалистам. Нас радует участие многих школ в республиканских олимпиадах, и наверное, на республиканский суфурфал выйдут не только из уаусной гимназии и ЧРССШИ им. Корюна, но и из населекных школ. Три года участия в федеральном эксперименте по введению ЕГЭ организация и проведение ЕГЭ, осуществлялось в тесном контакте с ОУ общественностью, и это сказалось на результативности. Наши выпускники сдающие ЕГЭ показывают хорошие знания и поступление только в ВУЗ-ы за эти годы возросло от 51 % до 64%. В этом году из 460 выпускников поступило в ВУЗ-ы 294 (по данным на 15.09. с.г.), что составило 64,13 %.

23 года работает в дошкольном отделе Чингизарсева М.И. Совсем молодым специалистом переступила порог управления и очень много сделано в развитии именно дошкольного образования. За эти годы укреплены и построены хозяйственным способом материально-технические базы детских садов, повысился образовательный уровень воспитателей. Из 245 педагогов 22 с высшим образованием, 31 % с незаконченным высшим образованием, т.е. в дошкольных учреждениях нет без специального образования. Добилась освоения дошкольными образовательными учреждениями новых технологий, инноваций в деятельности. Как компетентный руководитель вырастила не одно поколение руководителей: А.С. Капрынова-специалист отдела, молодой, энергичный, в кругу своих коллег имеет уважение, М.П. Оксешникова-заведующая Аларским д/с, ныне стала начальником дошкольного отдела, Л.В. Ефремова-заведующая Ожунским д/с выросла до главы надела.

В целом как показывает анализ работы отделов управления образования в успешности сотрудничества, инициатива и доведения дел до конца. Но вместе с тем есть, по ряду проблем, вопросов испытываем затруднения, над чем нам надо будет работать и работать.

Хочется пожелать молодому руководителю Егору Семенову и всем своим коллегам доброго здоровья, творчества, сотрудничества с нашими коллегами образовательных учреждений и претворить в жизнь социально-экономическую и культурно-образовательную политику муниципального образования по самоуправлению. Нужна четкая позиция ясного видения целей, их возможных и негативных результатов последовательность действий.

Е. ЕРМОЛАЕВА,
отличник образования РФ,
"Учитель учителей",
и инспектор по школьному образованию

ХАЙЫСХАЛААХ ҮӨРЭТИГЭ
ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СУЛУУСПА ОРУОЛА

Билэгийн идэвх тулгаван үөрстмэгээр юмрээри олорсон, оруу кайдах, ханник хаймсажаа ытабы дич боллурус үүсүүр. Оруу кыра эрдэктэн айлдтан бериллибт дусурун таба көрөн, ингэрэнтин туһанан, арвас сатабылларын бэйлэ байлыгыггар, онно сөлөөх хаймсажаах предмэтээр дургатан үөрөнөхтээх. Маных үөрэтин минн идэнн таларыггар, инники олоор ситиһинилээх, чөл кутуах бусарын туһуан Республиккагаар унуталлар тусал муннахтарыггар бэлэтээн түсүлээр.

Ово оркулаға кирип
инниң айыла бирбит дыура
балыарын туһунан аан дойду
психологтара элбэк

эксперименттеринин дауастан туралар. Ол ичин, бийылгы үерек дыйлыгыр улуу бары улууаннарыгар методист-психологтар штаттара үзлүктөз. Оро дусурун таба таяалларыгар анал уулуг методикаларын тутан, катан каруактара. Улуу оскулаларыгар анал үеректөз психологтар оро идэтин таларыгар сурун оролу ылактара. Маны талынан улуустагы үерек управлениетин ичин үзлүлүр психолого-педагогической уонна медик-социальной кин оскулаларга сайалга быһытынан тахан үзлүкөз. Биридинизен төрөппүттэргэ, оолорго араа каруунаах иччүну оңоруу. Калинин

сыйларга алын сулуух кылаастарга сангарар дыбурдара мөлөөбүт оёо ахсаана элбии турар. Маны логопед кемете таба онобулуниагына кенерун туфунан тереппүтүр, учууталлар өйдүк тустактар.Онон улуус бары психологтарын, социальнай педагогтарын, логопедтарын үөржк үлөштүрүн күтүңкү субе муньяктарыгар кэлен кыттыыны ыларгытыгар ыгырабыт.

А. СИДОРОВА,
психолого-педагогической,
медико-социальной кишин
директора

**ФИЗКУЛЬТУРНАЙ ЧЭБДИГИРДЭР,
СПОРТИВНАЙ ҮЛЭ**

Австыг үерэх дылыг бары
физкультурнай, спортивнай күрэх-
тэһиэлэр Д.П.Коркин төрөөбүтэ 75
сылыгэр аччонан ытыллылар.

Физкультура уруга нади-
лэ 4 час буолбута быйыл бэлнэ
сыйа. Ол эвэри сорок оскуолалар бу
дьагалы талорбокко алоролор. Ас-
пэрт улах дьыллар Чурапчы орто
оскуолатыгар 8-11 кылаастарга
спортивнай зал тийбэтиэн нади-
лэ 3 чаас урукс буолла. Оттон
Одүүлүүн оскуолатыгар начальнай
кылаастарга 1-дүн урукстарын саа-
кымат урукстар биэрдилэр. Аһа ме-
дицинскай группалар биэр да оскуо-
лаа расписаниһа киллэриллэн
ыйыллыбаттар.

Физкультура үүтүгүн
сыйла-соруу ого дорукбуятын
түсөрү, бабергетүү, физкультуранан
утууназтык, туулазтык, табгы
саткан дыйрыктагыга үөзтөт, ар-
миюу суулуспалымга, производ-
стоого үлгилерге дыйын дымн итти
буулустаткы. Үөрөх дыйын устата ик-
жикте оолор уотсай физический
белемдерин жонтууллур норматив
таргы туттары түмүтүн Чавыр, Ди-
ринг, Арылаах оолорун
кердерүүлөргө үчүлгүлөр. Бу физик-
тар Адамс Н.Н., Посельский Д.С.,
Манасистов Н.Н. быланназтык үл-
гилерин түмтө булар. Арылаах-
ка маллар 80-тан тажа бырыһын-
карылар дыйдылар, слбустарды
рар самодельный тренажеры
жогостон оолоругар ат-хав эттүн

сайдалларыгар бэртээкэй усулгобуу-
аны омордулар. Бу хан-ык бадарар
нэһилиэккэ кыаллар дыһалы физ-
руктар, социальнай педагогтар суол-
та бичерэн үлэһин сатаабытылар.

Учугталлар медицинский үлэһиттэри кытта өксөк сибээстээхтик үлэлээбэттэрэ, оҕуспаларга үксүлүрүгэр спортивной инвентарь абырал, чөл олобу таргытынан ситэтэ суох улус — бу үгүс оҕуспаларга кыаллыбакка туур боллуруостар.

Оҕуспалар администрациялара, физкультура учугуталлара маанна түөнүннэх дыйһаңнары ылаллар наада. Ааспыт сылларга үчүгэй үлэлээс оҕуспалар аксаанынангар сымдыыбыт Амма орто оҕуспатын физиктарын үлэтинэн киһи астыммат. Физкультурнай чабыккадар, спортивной үлэбэ Төлөй, Сылган, Болтохо, ЧСШ №2 оҕуспаларыгар физруктар үлэлэс күһүлгөн.

Республикада идаза конкур-
тор 3-с төгүлүн мытыланылар. Он-
но бейги учуталларбыт маар си-
тифинилэктик кытталар. Ол курдук
Чурагы орто оскуолатын учуутала
В.Н. Кривошлюкин физиктур кон-
курстарыгар 2-с мизистени, "Чураван-
чак" уулувантан А.С.Пестрякова фи-
зиинструктордар конкурстарыгар 3-с
мизиста буллулар. Хомойуох иһин,
үгүс оскуолаларга методическай
үлэсэ олук мөлөхтүт. Улабигигар на-
учай тэрүүк олобуран саананы, ин-
терининой киһилэри олук сурун
кармата.

Спорду сайыннарбат буоллахпытна массабай физкультурада оҕо тардылат буолуута кимиздэ баҕарар өйдөнөр. Оҕо илээт кимин кэһүүстээхтик аҕардын дьэн элбэк массабай күрэхтэһиилэр, спортивнай секциялар ытыллаллар. Бастыҕа оҕолору көрөн кинилэри батыстынар, кинилэртэн үөрениннэр дьэн элбэк көрүҥүргэ спортивнай күрэхтэһиилэр буолаллар. Сыллары комплексной спартакиадада оҕолулар көхтөөктүк кыталлар.

Республикада бестейр ийин хамваднен күрәтәгиләрә: туштуга – I, волейболга улааттарга – II, кыргыттарга – V, буудьелвак сәнак ытыга – III, остул тенниитәр улааттарга – V, кыргыттарга – III, дубовка – I, чәтәки атлетикага – II, мас тардыныттар VII, хайыларга – VII мистәлән ылабт.

"Олимпийский аралар" сайынгы спорттук оюнунунда III мүнөздөгү тигиштибит. Былган саймай улахан спорттук ситийининан ЧРОСИО XI кыл, урөнөчөчөгө Ира Платонова кыргыттар ортолоругар 100 харектаах дуобакка сан да-Аду, Европа, дьакталлар ортолоругар Россия чемпионокатын атын ылыгы болула.

Н. ФЕДОРОВ,
үөрэх управленнетын
спецалиста.

УЛУУСКА ЭБИИ ҮӨРЭХТЭЭНИН КИИНЭ

Чурагчы сал, аялпыт 2002-2003 үерех дыйлыгар "Үерү" диян аттаах оҕо аһар дуосхун сайыннарар Киин (Центр детского творчества "Радость") саҥа тэрлиилбит. Септөөх дьыа-уот, материальнай-техническай база суоҕа улахан ырааттары үөскэттэ. Онон баар усулуобуйада сеп тубоһиниҥэрэн Киин программатын, быһанын, салаалар механизмын директор СР үөрэбин үөрөххөс үлэһит Иванова В.П., методист РФ үөрүдиримитин туйгуна Иванова Е.М. оҕорбуттара.

Обо себүлүүр дьарыгын өтүгү бары өтүгүн: сөөрдүк буолуу, дорусбуяны көрүмүнү, дьобуру айынарымын, биір сикимнэ киллэ-
р сыаллаах Кинн программата, бы-
ана эбии үөрэхтөөһүн республика-
абы Киннинан бигиранэн СР
роһин Министерствотынан бигэр-
тиллэн, лицензия ылан үтүлүп.

Клинический хайнскладок:
пожественно-прикладной, худо-
ственнo-эстетический, культу-

Бу хайскалaryнaн улус оскулаларыгар 98 курулук студия барыта 2120 оҕону хабар. Кини үлэтин иккис хоһооно: улус оскулаларыгар эбии үөрэхтээһини хайскалaryнaн сүрүннээһин, эбии үөрэхтээһин педагогтарыгар методическай көмөнү тартыйын, бастыг оыттары түмэн республика таһымыгар таһаарыы. Кини быйыл балаҕа үлэни ытта: 22 анал педагогическай үөрэҕэ суук курулук саалааҕычылара ҮөҮҮИ иһинэн иккис сыллаах курска үөрээн "Эбии үөрэхтээһин педагога" дин специальность ытылар.

Одоо эстетикчээсэй студия-ын (Чураалчы 1 сууцах оскуолата) элчин опытын тарбатар саяллаах тулуствагы семинар үчүтэй тээ-ээһиннээхтик ытыллыбыта. Ол үмүгэр кыттыбыт курулуок салайаач-чылары сертификат ыбыгытара. Мо-д студия салайааччыта А.С. Дянчово-ва, "Туусчаан" курулуок сая-йааччыта (Одүүлэн орто оскуола-а) З.И. Поппелюгина, "Давоса"

Хадаар орто оскулатын педагога нэрлэж, түүнийг маастара, СР үүрэггүйнгийн туйгуна А.С.Кришашакина өр сүүлх үзэтин олгыгэр олодурон, кылын онголука республикатааы "Уран уустар түпүлгалэрэ" семинар-быраалыннык үрдүк таһымнаахтык ыһыллыбыта. Кини айар интэр-үерэтэр үзэтин түмөн кинигэ таһаарыллар буолла.

Сага үрөх дэдылгыр ре-
спубликанскай семинар Кытаанска
В.С.Жовлев-Далам аатынан худож-
стетвеннай-эстетическай орто оску-
латыр ытыллара былааннар. Бу
оскула Кини тирэх оскулатын
быһытынан быгарэттилибиз. Се-
минар оҕо ис кыарын толору арыан
айар дьоруун сайыннар талаанна-
ах СР үөрдүрүгүн туйгуна Е.Г. Ми-
ронова бочум ситиһинилэрдээх
интер-үөрдүр үлэтин опытыгар ти-
рэгиз.

Е. ИВАНОВА,
кандидат наук

"CO" KΘΘΘ.

Автор сурутаг этилэр санаа
редакция позицияггар мэлдэн сөп түбэлэр
буолбатах. Сурукка мыйылар чакчылар
кырдыктаахтарыгар эппистинин
автор тус бэйлэ сүгэр.